

โฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา ตอน สืบมรรคา
Khon Performance of the Support Foundation of Her Majesty
Queen Sirikit of Thailand the episode of “Sueb Marka.”

สุรตน์ จงดา

Surat Jongda

วิทยาลัยนาฏศิลป สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

The College of Dramatic Arts Bunditpatanasilpa Institute Of Fine Arts

Surat_jonda@hotmail.com

Received: February 24, 2023

Revised: May 8, 2023

Accepted: May 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง โฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา ตอนสืบมรรคา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาโฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา ตอน สืบมรรคา 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานของโฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา ตอนสืบมรรคา โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินแห่งชาติ คณะกรรมการผู้จัดการแสดงโฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา การสังเกต และการร่วมสร้างงานโฉน รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า การแสดงโฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา เป็นพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ทำการแสดงขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2550 ในชุดพรหมาศ แสดงชุดพรหมาศอีกครั้ง ปี พ.ศ. 2552 การแสดงโฉนตอนนางลอยในปี พ.ศ. 2553 โฉนตอนศึกมัยราพณ์ ในปี พ.ศ. 2554 โฉนตอนจองถนนในปี พ.ศ. 2555 โฉนตอนโมกศักดิ์ในปี พ.ศ. 2556 โฉนตอนนาคบาศในปี พ.ศ. 2557 โฉนชุดพรหมาศในปี พ.ศ.2558 และงดการแสดงในปี พ.ศ. 2559 นำการแสดงร่วมงานถวายพระเพลิงรัชกาลที่ 9 ที่พระเมรุท้องสนามหลวง โฉนตอนพิเภกสวามีภักดีปี พ.ศ. 2561 และตอนสืบมรรคา ปี พ.ศ. 2562 การสร้างงานการแสดงโฉนตอนสืบมรรคา พบว่า มีขั้นตอนการดำเนินการ 18 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเลือกตอน 2) การออกแบบเค้าโครงภาพลำดับเรื่องราว (story board) 3) การจัดทำบทโขน 4) การบรรจุเพลงร้องเพลงหน้าพาทย์ 5) บทโขน 6) การออกแบบตราสัญลักษณ์และชื่อภาษาอังกฤษ 7) แนวคิดการออกแบบฉาก 8) การออกแบบเทคนิคพิเศษ 9) การสร้างฉากและอุปกรณ์การแสดง 10) การออกแบบเครื่องแต่งกาย 11) การออกแบบแสดง 12) การคัดเลือกนักแสดงรุ่นใหม่ (Audition) 13) การออกแบบกระบวนการแสดง 14) การฝึกซ้อมการแสดง 15) การแต่งกายและแต่งหน้า 16) การประชาสัมพันธ์ 17) การแสดงจริง 18) การประเมินผลหลังการแสดง กระบวนการสร้างงานนี้สามารถนำไปเป็นต้นแบบให้ผู้สนใจ นำไปเป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์โขนละครได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: โฉนมูลนินิสงเสริมศิลปาชีพา สืบมรรคา กระบวนการสร้างงาน

Abstract

The study aims to 1) study the history of the Khon Performance of the Support Foundation of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand (the Khon Performance of the Support Foundation, in short) the episode of “Sueb Marka” and 2) investigate the theatre production process of the episode of “Sueb Marka”. The data were obtained from a review of previous studies, interviews of Khon experts, the National Artists of Thailand, and the committees of the Khon Performance of the Support Foundation, and an observation of the theatre production.

The results revealed that the Khon Performance of the Support Foundation is the command of H.M. Sirikit the Queen Mother. The first performance was in 2007 as the episode of “Prommas”. In 2009, the show was performed in the same episode. The following shows included the episode of “Nang Loi” in 2010, “Suk Maiyarap” in 2011, “Jong Tanon” in 2012, “Mok Kasak” in 2013, “Nak Kabat” in 2014, and “Prommas” in 2015. The Khon was cancelled in 2016. However, the production had been contributed to the Royal Cremation Ceremony of H.M. King Bhumibol Adulyadej the Great. The Khon Performance was restaged for the “Pipek Sawamipak” episode in 2018 and “Sueb Marka” in 2019. The theatre production process of the “Sueb Marka” episode comprised 18 steps: 1) selecting the episode, 2) sequencing the storyboard, 3) developing scripts, 4) composing music, 5) the script, 6) designing logo and English title, 7) designing stage backgrounds, 8) special effects design, 9) stage backgrounds and props production, 10) costume design, 11) designing stage lighting, 12) audition, 13) choreograph, 14) rehearsal, 15) fittings, 16) public relations, 17) the showtime, and 18) evaluation of the production. The theatre production process identified in the study could be adopted as a Khon production model to be beneficial to other Khon and traditional Thai performance productions.

Keywords: The Khon Performance of the Support Foundation, Sueb Marka, Theatre production process

บทนำ

โขน เป็นมหรสพเก่าแก่ของไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แสดงเรื่องราวเกียรติภูมิตัวละครแบ่งออกเป็นตัวละคร ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง ซึ่งการแสดงโขนเป็นการแสดงในงานมหรสพสมโภชต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันมีพัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2561 โขนได้รับการรับรองจากองค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ประกาศขึ้นบัญชี Khon, masked dance drama in Thailand (การแสดงโขนในประเทศไทย) เป็นรายการตัวแทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ในสมัยอยุธยาได้กล่าวถึงโขนเอาไว้ว่า “โขนนั้น เป็นการร่ายรำเข้า ๆ ออก ๆ หลายคำรบ ตามจังหวะซอและเครื่องดนตรี

อย่างอื่นอีก ผู้แสดงนั้นสวมหน้ากาก (หัวโขน) และ ถืออาวุธ แสดงบทบาทไปในทางสู้รบกันมากกว่าจะเป็น การร่ายรำและ มาตรการการแสดงส่วนใหญ่จะหนักไปในทางโลดเต้นแผ่นผืนโขนทะยาน และวางท่าอย่างเกิน สมควรแล้วนาน ๆ ก็หยุดเจรจาออกมาสักคำ สองคำ หน้ากาก (หัวโขน) ส่วนใหญ่นั้นน่าเกลียดเป็นหน้า สัตว์ที่มีรูปพรรณวิถิตาร (ลิง) หรือไม่เป็น หน้าปัสจา (ยักษ์)” (มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์, 2552)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟู การแสดงโขนที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาใหม่ดังในหนังสือวิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับงานด้านนาฏศิลป์ พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่อย่างใกล้ชิดทำให้งานด้านนาฏศิลป์ ใน รัชกาลนี้เจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ทั้งยังได้พัฒนารูปแบบให้มาตรฐานอันอาจถือได้ว่าเป็นต้นแบบนาฏศิลป์ ในรัชกาลต่อมา โปรดให้หัดโขนละครของหลวงชั้นทั้งฝ่ายวังหลวงและวังหน้าโดยมีครูละครตั้งแต่ครั้ง กรุงธนบุรีเป็นผู้ฝึกหัด ทรงอนุญาตให้เจ้านายและขุนนางหัดโขนทำให้โขนแพร่หลาย รวมทั้งยังทรงพระราช นิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อนุรุธ ดาหลัง อิเหนา และโปรดให้จัดการแสดงมหรสพสมโภชในงานสมโภช ต่าง ๆ เช่น ในงานพระเมรุในการฉลองพระนครและฉลองวัดใหญ่น้อยที่โปรดให้สร้างขึ้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ตั้งกรมมหรสพเพื่อดูแลการแสดงโขน ทรงปลูกฝังความนิยมโขนอีกครั้ง จำแนกได้เป็นระยะดังนี้ ระยะที่ 1 ก่อนขึ้นครองราชย์ โปรดฯ คัดเลือกลูก เจ้านาย ข้าราชการ มหาเล็กในพระองค์ ให้ทรงหัดโขนสมัครเล่น ระยะที่ 2 เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วได้ โปรดฯ ให้ตั้งกรมมหรสพขึ้น ทรงอุปถัมภ์ศิลปินผู้มีฝีมือให้ได้รับบรรดาศักดิ์กันอย่างถ้วนหน้า พร้อมทั้งให้มี ตำแหน่งหน้าที่ตามสมควรแก่วุฒิ ระยะที่ 3 โปรดตั้งโรงเรียนพรานหลวงขึ้นเพื่อสร้างสรรค์ศิลปินให้มีความรู้ ด้านศิลปะและวิชาการ ซึ่งถ้าเป็นไปตามพระราชประสงค์ก็จะทำให้ศิลปินทางด้านโขน ละคร ดนตรี ปี่พาทย์ มีความก้าวหน้าอย่างยิ่ง (ธีรภัทร ทองนิม, 2563) เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 สวรรคต ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงให้ยุบกรมมหรสพและโรงเรียนพราน หลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ แต่ต่อมาทรงให้ตั้งกองมหรสพเพื่อให้นาฏศิลป์โขนละครของหลวงไม่สูญหาย ในปี พ.ศ. 2469 รัชกาลที่ 7 ทรงเล็งเห็นว่งานนาฏศิลป์ ยังจำเป็นในกิจการของหลวง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์ ตั้งกองมหรสพขึ้นและเรียกพระยานัฏกานูรักษ์ กลับเข้ารับราชการเป็นหัวหน้า กองและดูแลงานนาฏศิลป์ หลวงประดิษฐ์ไพเราะเป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ศิลป์ไทยและพระเจนดุริยางค์ เป็นหัวหน้าดุริยางค์สากล ครั้นถึง ปี พ.ศ. 2470 โปรดเกล้าฯ ให้คุณหญิงนัฏกานูรักษ์ กลับเข้ารับราชการครู ละครหลวงอีกครั้ง ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2472 กองมหรสพขาดคนรุ่นใหม่ ออกแสดงในงานราชการ จึงเปิดรับ นักเรียนชายหญิงเข้ามาหัดโขนละครดนตรีเป็นการเฉพาะ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547) หลังเปลี่ยนแปลงการ ปกครองในปี พ.ศ. 2475 กิจการโขนละครของหลวง จึงได้โอนย้ายมาสังกัดกรมศิลปากรที่เปิดใหม่และมีการตั้ง โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2477 และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์และมีการเรียนการสอนโขน ขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2488 และมีการฟื้นฟูการแสดงโขนขึ้นมาใหม่ในนามโขน กรมศิลปากร

โขนกรมศิลปากร ถือกำเนิดจากการรวบรวมบุคลากรและทรัพยากรอื่น ๆ ได้จากคณะโขนของกอง มหรสพนำมาจัดตั้งเป็นองค์กรของรัฐบาลที่สืบทอดวิชา ทักษะ องค์ความรู้มาจากศิลปินรุ่นก่อนที่เคยทำงาน อยู่ในราชสำนักและชนชั้นสูง โดยอยู่ในสำนักการสังคีตซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด (กรินทร์ กรินทสุทธิ, 2558)

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2550 ได้มีการเกิดขึ้นของโขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ขึ้น โดยการอุปถัมภ์ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จนเป็นที่นิยมมาถึงปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งสอง พระองค์ทรงตระหนักว่าการแสดงโขนเริ่มเสื่อมความนิยมลง จนถึงเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนัก ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรจัดการแสดงโขน

กรมศิลปากรจึงจัดโขนรามเกียรติ์ ตอนนี้ว่าเพชร ต่อด้วยพระรามรบทศกัณฐ์ถวาย นับเป็นครั้งแรกที่จัดการแสดง โขนถวายทอดพระเนตรเป็นการส่วนพระองค์ และโปรดให้ผู้แสดงเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด มีรับสั่งชมเชยว่าแสดงไฉไลงดงาม สมควรอนุรักษ์ศิลปะการแสดงแขนงนี้ไว้ และมีพระราชกระแสกับหม่อมหลวง ปิยาภรณ์ ภริยาภักดี และอาจารย์สมิทธิ ศิริภัทร ในเรื่องเครื่องแต่งกายโขน ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ให้ผู้ชมโขน ได้สัมผัสถึงความประณีตงดงาม และมีคุณค่าในเชิงช่าง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปลาทบปลื้มพระราชหฤทัยที่การแสดงโขนประสบความสำเร็จเกินคาดเกิดปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทย ที่คนหนุ่มสาวและเด็ก ๆ พากันจงผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวไปชมโขนกันอย่างเนืองแน่น เป็นภาพที่น่าชื่นใจ จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดการแสดงโขนต่อเนื่องทุกปี (มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ, 2558) ในปีพุทธศักราช 2562 มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จัดการแสดงชุดสืบมรรคา ซึ่งเป็นตอนที่สนุกมีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมากจัดการแสดงถึง 43 รอบ

โฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เป็นโขนในยุคปัจจุบัน ที่มีผู้นิยมเป็นอย่างมาก และทำการแสดงต่อเนื่องมาแล้วกว่า 15 ปี ทั้งมีการปรับปรุงวิธีการแสดง เทคนิค ฉาก แสงเสียง ให้ทันสมัยอยู่เสมอ และผู้วิจัยเองเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์การแสดงโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และเป็นผู้กำกับการแสดงโขนตอนสืบมรรคา ซึ่งเป็นตอนที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษารวบรวมองค์ความรู้ในกระบวนการสร้างงานการแสดงโขน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในแต่ละด้านจากผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินแห่งชาติ ครู ช่างเทคนิค ช่างฝีมือในการสร้างงานร่วมกัน องค์ความรู้เหล่านี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาการแสดงโขนละครหรือการแสดงแบบอื่น ๆ นำไปต่อยอดพัฒนาศิลปะการแสดงของไทยให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอน สืบมรรคา
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานของโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอน สืบมรรคา

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการศึกษาวิจัย ได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างงานโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ได้แก่ คณะกรรมการจัดการแสดงโขน

1.2 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน (Casual informant) รวมทั้งสิ้น 20 คน ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ดนตรี นักแสดง ครู ผู้ออกแบบฉาก แสงเสียง เครื่องแต่งกาย เทคนิคพิเศษ เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือแบบไม่เป็นทางการ (Unstructured Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับขั้นตอนการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เพื่อสำรวจสภาวะการเรียนรู้หรือทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์และ บริบทแวดล้อมที่ต้องการศึกษาวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างงานโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอนสืบมรรคา ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรางานวิจัย การสัมภาษณ์ การลงภาคสนามและการมีส่วนร่วมในการสร้างงาน พบว่า ประวัติความเป็นมาการแสดงโขนไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยมีวิวัฒนาการการแสดงมาตามลำดับ ได้แก่ โขนกลางแปลง โขน

โรงนอกหรือโขนนั่งราว โขนโรงใน โขนหน้าจอ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการแสดงโขนฉากที่ออกแบบฉากให้สอดคล้องกับการแสดงโขน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้ตั้งโรงเรียนพรานหลวง เพื่อรับนักเรียนมาฝึกหัดการแสดงโขนและตั้งกรมมหรสพมาดูแลศิลปะการแสดงต่าง ๆ รวมทั้งการโขนด้วย เมื่อสิ้นสุริยรัชกาลที่ 6 ในต้นรัชกาลที่ 7 ได้มีการยุบกรมมหรสพและโรงเรียนพรานหลวง แต่ต่อมารัชกาลที่ 7 ทรงให้รับเด็กชายหญิงมาฝึกหัดโขนและละครหลวงขึ้นมาใหม่ เป็นโขนหลวงสังกัดกองมหรสพกระทรวงวังและทำการแสดงในงานการแสดงของหลวง เช่น โขนพรหมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2473 เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กิจการโขนละครของกระทรวงวัง ได้โอนย้ายมาที่กรมศิลปากรและมีการก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2477 และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ ในปี พ.ศ. 2480 และมีการเปิดการเรียนการสอนโขนขึ้นเพื่อสืบทอดการแสดงโขนและมีการปรับปรุงหอประชุมกรมศิลปากรเป็นโรงละครในการสร้างการแสดงโขนขึ้นใหม่โดยใช้เครื่องแต่งกายอุปกรณ์ที่สืบทอดมาจากกรมมหรสพ ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 พร้อมกับสร้างเครื่องแต่งกายขึ้นใหม่ จนเป็นที่รู้จักในนาม “โขนกรมศิลปากร” ในสมัยนายธนิตย์ อยุธยา เป็นผู้อำนวยการกองการสังคีตและอธิบดีกรมศิลปากร การแสดงโขนได้ถูกสืบทอดในสถานศึกษา คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ซึ่งต่อมาได้ขยายไปสู่ส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ และมีศิลปินที่มีหน้าที่ทำการแสดงโขนของกรมศิลปากรที่รับราชการสำหรับการแสดงโดยเฉพาะ สังกัดกองการสังคีตหรือสำนักการสังคีต กรมศิลปากรการแสดงโขนในรัชกาลที่ 9 ได้สร้างเป็นมาตรฐานการแสดงของชาติสำหรับงานสำคัญทั้งงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี และงานสำหรับประชาชนจนแพร่หลาย ต่อมากรมศิลปากรในสมัยนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง ประจำปี พ.ศ. 2531) ได้พัฒนารูปแบบการแสดงโขนใหม่ ให้มีความสนุกสนานสมัยและกระชับรวดเร็วขึ้นเป็นรูปแบบโขนกรมศิลปากรยุคนายเสรี หวังในธรรม จนสมัยต่อมาด้วยความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่สื่อเทคโนโลยีและความบันเทิงรูปแบบใหม่มาทดแทน กับทั้งการประชาสัมพันธ์การแสดงโขนไม่กว้างขวางมากนักทำให้การแสดงโขนไม่เป็นที่นิยมและผู้ชมเริ่มลดจำนวนลง

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งสองพระองค์ทรงตระหนักว่าการแสดงโขนเริ่มเสื่อมความนิยมลง จนถึงเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรจัดการแสดงโขน กรมศิลปากร จึงจัดโขนรามเกียรติ์ ตอน นิวาเพชร ต่อด้วยพระราชมารบทยกย่อง นับเป็นครั้งแรกที่จัดการแสดงโขนถวายทอดพระเนตรเป็นการส่วนพระองค์ และโปรดให้ผู้แสดงเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด มีรับสั่งชมเชยว่าแสดงได้งดงาม จึงมีพระราชกระแสกับหม่อมหลวงปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดี และอาจารย์สมิทธิศิริภัทร ในเรื่องเครื่องแต่งกายโขนควรได้รับการอนุรักษ์ ไว้ให้ผู้ชมโขนได้สัมผัสถึงความประณีต งดงาม และมีคุณค่าในเชิงช่างจนเกิดเป็นโขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ขึ้นในปี พ.ศ. 2550 โดยมีการพัฒนาเครื่องแต่งกาย แต่งหน้า ฉาก แสงเสียง เทคนิคและวิธีการแสดงแบบใหม่ ทั้งมีการร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์แสดงโขนอย่างต่อเนื่อง และเป็นที่นิยมของผู้ชมมาถึงปัจจุบัน โดยจัดแสดง ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย จัดการแสดงในนาม “โขนพระราชทาน” ในช่วงปี 2550-2558 และเปลี่ยนชื่อเป็น “โขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” ในปี 2561-ปัจจุบัน พุทธศักราช 2550 และ 2552 จัดการแสดงตอน พรหมมาศ พ.ศ. 2553 จัดการแสดงตอนนางลอย พ.ศ. 2554 จัดการแสดงตอนศึกมัยราพณ์ พ.ศ. 2555 จัดการแสดงตอนจองถนน พ.ศ. 2556 จัดการแสดงชุดศึกกุ่มภกรรณ ตอน โมกขศักดิ์ พ.ศ. 2557 จัดการแสดงชุดศึกอินทรชิต ตอน นาคบาศ พ.ศ. 2558 จัดการแสดงโขนศึกอินทรชิต ตอน พรหมมาศ พ.ศ. 2560 จัดการแสดงตอนรามาวตารและตอนขับพิเภกงานมหรสพหน้าพระเมรุ พ.ศ. 2561 จัดการแสดงตอน พิเภกสวามีภักดี พ.ศ. 2562 จัดการแสดงตอนสืบบรรคา

ภาพที่ 1 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ โขน ตอนสืบมรรคา
ที่มา: ผู้วิจัย

การออกแบบโขนตอนสืบมรรคา ประกอบไปด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดเลือกตอน โดยการประชุมคณะกรรมการนำเอาตอนต่าง ๆ ที่น่าสนใจมาเสนอ การทำเรื่องย่อและเลือกฉากที่สำคัญมาเสนอโดยคำนึงถึงเวลาของการแสดงไม่เกิน 2:30 ชั่วโมง ในตอน สืบมรรคา ผู้คัดเลือกบทนำเสนอการแสดง ใช้บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โดยมีแนวความคิดหลัก คือ การให้หนุมานเป็นตัวดำเนินเรื่องในการผจญภัยต่าง ๆ
2. การออกแบบเค้าโครงภาพลำดับเรื่องราว (story board) คือการนำภาพเนื้อหาของตอนมาเรียงร้อยต่อกันเพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการจัดการแสดง ให้เข้าใจในเนื้อเรื่องตรงกัน

ภาพที่ 2 ภาพเค้าโครงภาพลำดับเรื่องราว (Story Board) โดยนำภาพจิตรกรรมฝาผนังมาเล่าเรื่อง
ที่มา: ผู้วิจัย

3. การจัดทำบท การทำบทโขนมีวิธีการทำบทตามจารีตการแสดงโขนต้องรักษาจารีตวิธีการแสดง บทโขนจะประกอบไปด้วย บทร้อง บทพากย์ บทเจรจา (ประเมษฐ์ บุญยะชัย, 2565) ในการทำบทโขน ตอน สืบมรรคา ได้มีการนำเอาบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 มาตัดทอนและแต่งคำประพันธ์เสริมขึ้น ประกอบด้วยบทร้องคำประพันธ์ประเภทกลอนบทละคร บทเจรจา คำประพันธ์ประเภทร่าย

4. การบรรจุเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ หลังจากการทำบทเสร็จผู้จัดทำบทได้กำหนดบรรจุ เพลงหน้าพาทย์คือเพลงประกอบการแสดงไว้และส่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านคีตศิลป์บรรจุเพลงร้อง และผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ตรวจสอบเพลงหน้าพาทย์ ในการบรรจุเพลงต้องคำนึงจารีตเพลงที่ใช้ในการแสดงโขนและอารมณ์ของเพลงที่เหมาะสมกับการแสดงช่วงนั้นเช่น บทบรรยาย บทโกรธ บทรัก

(ทัศนีย์ ขุนทอง, 2565) และมีการสร้างสรรค์เพลงใหม่ประกอบการแสดง บางช่วง เช่น เพลงที่ใช้ในฉากหนุมานรบสหัสกุมารที่ออกแบบใหม่โดยใช้จังหวะหน้าทับของกลองทัด (ดุष्ฎี มีป้อม, 2565)

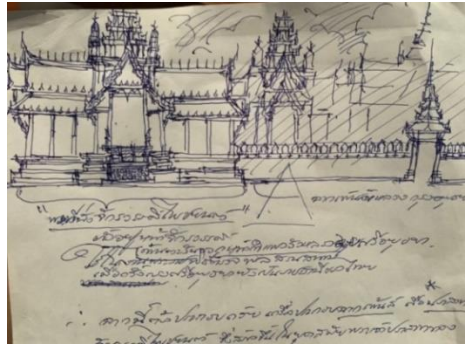
5. บทโขนตอนสืบรมคา เมื่อจัดทำบทโขนโดยการนำบทร้องจากบทพระราชนิพนธ์เป็นต้นแบบ และการนำเอาบทพระราชนิพนธ์มาประพันธ์เป็นบทเจรจาใหม่ และบรรจุเพลงร้องเพลงหน้าพาทย์เรียบร้อย บทโขนแบ่งเป็น 2 องก์ เรียงลำดับฉากดังนี้ องก์ที่ 1 ฉาก 1 พลัพลพลาพระราม ฉาก 2 สระบัวยักษ์ปักหลั่น ฉาก 3 เมืองมายัน ฉาก 4 แม่น้ำใหญ่ ฉาก 5 หนุมานนิรมิตกาย ฉาก 6 ถ้ำสัมพาที ฉาก 7 หนุมานรบผีเสื้อสมุทร พักครึ่งเวลา องก์ 2 ฉากที่ 1 หนุมานรบอังกาสไธ ฉากที่ 2 ท้องพระโรงลงกา ฉากที่ 3 สวนขวัญ ฉากที่ 4 ลานประหารนอกกรุงลงกา

6. การออกแบบตราสัญลักษณ์ และชื่อตอนภาษาอังกฤษ ตราสัญลักษณ์เป็นการสื่อความหมายของ ตอนและเป็นการนำเอาตราสัญลักษณ์ไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ ผลิตของที่ระลึก โดยการออกแบบตราสัญลักษณ์นายสุตสาคร ชายเสม เป็นผู้ออกแบบคำนี้ถึงตอนที่โดดเด่นของเรื่อง โทณสี ตัวอักษรในตอนสืบรมคา เอาภาพตอนหนุมานขึ้นกสัมพาที เป็นสัญลักษณ์ในโทณสีแดงและส้ม โดยมีอักษรลักษณะไทยย่อแบบอยุธยา และใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า “SUEB MARGA the Adventures of Hanuman” ซึ่งแปลว่า สืบรมคา การผจญภัยของหนุมาน

ภาพที่ 3 ตราสัญลักษณ์การแสดงโขนตอนสืบรมคา
ที่มา: ผู้วิจัย

7. แนวความคิดและการออกแบบฉาก การออกแบบอุปกรณ์ประกอบฉากให้มีความน่าสนใจมากขึ้น ใช้ทั้งฉากที่มีอยู่แล้ว ที่เคยใช้ในการแสดงตอนที่ผ่านมา เช่น ฉากพลัพลพลาพระราม ฉากท้องพระโรงเมืองลงกา และสร้างฉากขึ้นมาใหม่ หนุมานข้ามแม่น้ำ ฉากสวนขวัญ โดยศึกษาจากสถาปัตยกรรมและภาพอยุธยาต้นกรุงรัตนโกสินทร์มาเป็นต้นแบบในการออกแบบฉาก (สุตสาคร ชายเสม, 2565) การร่างฉากต้องคำนึงถึงการสร้าง เทคนิค และการเปลี่ยนฉากด้วยความรวดเร็ว

ภาพที่ 4 ภาพร่างฉากประกอบการแสดงตอนทศกัณฐ์ประหารหนุมาน
ที่มา: ผู้วิจัย

8. การออกแบบเทคนิคพิเศษ เป็นการออกแบบเทคนิคพิเศษสำหรับการแสดง เช่น การบังคับหุ่น หนุมานยักษ์ การบังคับหุ่นนางผีเสื้อสมุทร การบังคับหุ่นนกสัมพาที การใช้ลิฟต์ขึ้นลงของเวที การใช้รอกสลิง ในการเหาะ การออกแบบเทคนิคพิเศษเป็นการเสริมการแสดงให้สนุกขึ้นและเป็นไปตามบทประพันธ์ (ไพรมณ์ท์ ชมธวัช, 2565)

ภาพที่ 5 ภาพการออกแบบเทคนิคการแสดง
ที่มา: ผู้วิจัย

9. การสร้างฉากและอุปกรณ์การแสดง ฉากและอุปกรณ์การแสดงแบ่งเป็น ฉากวาด ฉากลอยตัว และอุปกรณ์การแสดง ฉากวาด เช่น ฉากปราสาท ป่า แม่น้ำ ท้องฟ้า เป็นต้น ที่วาดลงบนผ้าใบขนาดใหญ่ เป็นฉากหลังของการแสดง ฉากลอยตัว เช่น สถาปัตยกรรมพลับพลา ปราสาทที่นำมาประกอบกับฉากวาด อุปกรณ์ประกอบฉาก เช่น กระถางต้นไม้ ต้นไม้ แท่นนั่ง ซึ่งในการสร้างแบ่งเป็นกลุ่มช่าง คือ ช่างวาดฉาก ได้ใช้นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ วิทยาเขตพะเยา เป็นผู้สร้าง ช่างสถาปัตยกรรมและหุ่นลอยตัว นักเรียนและครูศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิดพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้สร้าง อุปกรณ์ประกอบฉาก บริษัทบ้านริกเป็นผู้รับผิดชอบสร้าง โดยสร้างจากการร่างแบบ ขยายแบบและประชุมทุกฝ่ายร่วมกันภายใต้การควบคุมของ นายสุตสาร ชาญเสม ผู้ออกแบบฉาก (สุเทพ จัปศรี, 2565)

10. ออกแบบเครื่องแต่งกาย ศิริชนะ โชนใหม่ให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ได้แก่ ออกแบบเครื่องแต่งกาย นกสัมพาที มีการออกแบบ 2 แบบ คือแบบที่หนึ่งนกสัมพาทีไม่มีขน และแบบที่สองใช้เครื่องแต่งกาย ปักอย่างโชนและทำหางนกอย่างภาพจิตรกรรม ออกแบบเครื่องแต่งกายนางอังกาตะโลออกแบบสีลวดลาย

และขนาดใหญ่สำหรับนักแสดงผู้ชาย ที่เล่นเป็นนางอังกาสะไล (พีรเมษฐ์ ชมธวัช, 2565) ออกแบบศีรษะหัส
กุมาร โดยได้ต้นแบบจากหุ่นวังหน้า ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

ภาพที่ 6 การออกแบบเครื่องแต่งกายนกกัมพาที
ที่มา: ผู้วิจัย

11. การออกแบบแสง แสงเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในงานแสดงต่าง ๆ ที่จะช่วย ในการเสริม
การรับรู้ให้กับคนดูในมิติต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์และหน้าที่ในการรับรู้ด้านการมองเห็น ทั้งในส่วนของ
นักแสดงและฉาก รวมถึงการสร้างมิติและการรับรู้พื้นที่ต่าง ๆ บนเวที ในบางกรณียังสามารถทำหน้าที่แทน
ฉากได้อีกด้วย แสงในโซนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอน “สี่มรรคา” นั้นเป็นละครเวทีที่เป็นแนว Fantasy
การออกแบบแสงในหลาย ๆ ฉากจึงถูกออกแบบมาให้ไม่เหมือนจริงตามธรรมชาติทั่ว ๆ ไป เป็นโลกที่อยู่ใน
จินตนาการ ทั้งในด้านของการใช้สี ทิศทางของแสง รวมไปถึง Effect ต่าง ๆ ที่เลือกมาใช้ทั้งในส่วนของ
อภินิหารต่าง ๆ หรือบรรยากาศของฉากในแต่ละฉากให้เกิดความแปลกตาไปจากโลกของความเป็นจริง
เช่น ฉากต่อสู้กับผีเสื้อสมุทร การแปลงกายต่าง ๆ การร้ายเวทย์มนต์ การเดินทางผ่านสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น
(รัชนิ รัชชัยบุญ, 2565)

12. การคัดเลือกนักแสดงรุ่นใหม่ (Audition) เพื่อนำนักแสดงรุ่นใหม่มาสืบทอดต่อการแสดงโขน
และเพื่อคัดเลือกจากรูปร่าง บุคลิกภาพ ความสามารถสำหรับการแสดง และเป็นแผนการหนึ่งในการ
ประชาสัมพันธ์การแสดงให้กว้างขวาง โดยมีศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยเป็นกรรมการ โดยมี
เกณฑ์ดังนี้ พื้นฐานการแสดง ทักษะการแสดงนาฏศิลป์โขน และบทบาทการแสดงของตัวเอกในตอน
สี่มรรคา ทั้งพิจารณาบุคลิกภาพ ทักษะของผู้เข้าคัดเลือก

13. การออกแบบกระบวนการแสดงใหม่ เพื่อความน่าสนใจและความตื่นเต้นในการแสดง เช่น
ทำหุ่นมาตีบทบนหลังนกกัมพาที ทำรบระหว่างหุ่นมาตกับนางผีเสื้อสมุทรที่ใช้การเชิดหุ่น ทำรบหุ่นมาตกับ
นางอังกาสะไลนำกระบวนการของการบอวูธจาวมาประกอบการออกแบบทำรบ (สมศักดิ์ ทัดดี, 2565)
ทำรบหุ่นมาตกับสหัสกุมารที่นำเทคนิคการต่อสู้มวยไทยและการออกแบบ การขึ้นลอยใหม่ ทำหุ่นมาตรบ
อินทรีชิตที่ออกแบบให้ฝ่ายยักษ์ขึ้นลอยหุ่นมาต (จุลชาติ อธิยุธยาน, 2565) ทำขบวนแห่ทศกัณฐ์ที่ต้องการ
ออกแบบให้ทศกัณฐ์เดินทางด้วยขบวนอิสริยยศในเวลากลางคืน มีทหารถือทวนเป็นขบวนแห่ และออกแบบ
วิธีการแสดง เช่น ตอนหุ่นมาตเฝ้าลงกามีการเล่นตลกสอดแทรกด้วย

14. การฝึกซ้อมการแสดง โดยการเลือกตัวละครให้เหมาะสมกับบทบาท มีการใช้นักแสดงเป็น
2 กลุ่ม เพื่อสลับกันแสดง และเลือกตัวละครสำคัญต้องมีผู้แสดงหลายคน เช่น หุ่นมาตต้องมีผู้แสดงถึง 7 คน
ในหนึ่งรอบการแสดง มีการฝึกซ้อมโดยมีขั้นตอน คือ ซ้อมย่อยในบทบาทของแต่ละตัวละคร ซ้อมรวมเรียง

ตามลำดับฉาก ซ้อมในเวทีจริงประกอบฉากและอุปกรณ์เทคนิค ซ้อมใหญ่โดยการแต่งกายและอุปกรณ์ฉากเทคนิค แสงสีเสียงเสมือนจริงในการซ้อมมีการปรับปรุงแก้ไขมีการออกแบบการแสดงเพิ่มเติม หรือตัดทอนให้เหมาะสมกับเวลาของการแสดงไปด้วย (เกิตศิริ นกน้อย, 2565) การซ้อมแบ่งเป็นการซ้อมย่อย ซ้อมเข้ากับฉากที่เวทีการแสดงและการซ้อมแต่งกายเสมือนการแสดงจริง

ภาพที่ 7 การฝึกซ้อมการแสดงตอนหนุมานรบสหัสกุมารที่ออกแบบการแสดงใหม่
ที่มา: ผู้วิจัย

15. การแต่งกายและแต่งหน้า ในการแสดงโขนสิ่งสำคัญในการแสดง คือ การแต่งกายแต่งหน้าที่แบ่งผู้รับผิดชอบแต่ละหน้าที่ คือ หัวหน้างานเครื่องแต่งกาย มีแผนกจัดเครื่องแต่งกาย แผนกจัดดูแลเครื่องประดับ แผนกจัดดูแลศีรษะโขนและอุปกรณ์ (วัชรกร ปลื้มจิตปลั่ง, 2565) และมีเจ้าหน้าที่แต่งกาย ซึ่งในการแสดงตอนสิบมรรคา มีช่างแต่งกาย 55 คน ช่างทำผม 4 คน ช่วยแต่งกายนักแสดงโดยช่างแต่งกายหนึ่งคนรับผิดชอบแต่งตัวโขน 4-5 คน (อนันต์ศักดิ์ กุลดิลก, 2565) แผนกแต่งหน้าแยกต่างหาก ซึ่งรับผิดชอบการแต่งหน้าโดยโรงเรียนสอนแต่งหน้าเอ็มทีไอ ควบคุมโดย นายมนตรี วัฒนเสียด ผู้ออกแบบการแต่งหน้าโขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ มีช่างแต่งหน้า 13 คนรับผิดชอบตัวละคร คนละ 3 คน

16. การประชาสัมพันธ์ ใช้การประชาสัมพันธ์ทุกขั้นตอนของโครงการ เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกนักแสดง การออกแบบฉากเทคนิค การสร้างฉาก การฝึกซ้อม การซ้อมใหญ่ รอบปฐมทัศน์ รอบประชาชน และนำเสนอเป็นช่วง ๆ ในระหว่างการแสดง โดยใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ไปสเตอร์ แผ่นป้ายโฆษณา สื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม เว็บไซต์ ยูทูบ เป็นต้น ทั้งมีการนำเอาศิลปิน ดารา นักแสดง ผู้มีชื่อเสียงในสังคมมาช่วยในการออกข่าว แลกข่าวด้วย (สุดาพร เทคนะนาวิน, 2565)

ภาพที่ 8 การประชาสัมพันธ์ในสื่อโซเชียลมีเดีย
ที่มา: ผู้วิจัย

17. การแสดงจริงในรอบปฐมทัศน์มีการกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรและเป็นรอบประชาชนและรอบนักเรียน จำนวนรวม กว่า 43 รอบ

ภาพที่ 9 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรการแสดงโขน ตอน สิบมรรคา
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 10 การแสดงโขน ตอนสิบมรรคา ฉากหนุมานนิมิตกายข้ามแม่น้ำใหญ่
ที่มา: ผู้วิจัย

18. การประเมินผลหลังจากการแสดงเมื่อเปิดทำการแสดงโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอนสืบมรรคา คณะกรรมการได้จัดเตรียมแบบสอบถามสรุปความคิดเห็นของผู้เข้าชมโดยมีการแจกแบบสอบถามตลอดงาน โดยแบ่งหัวข้อแบบสอบถาม ดังนี้ ช่วงอายุของผู้ชม อาชีพ การรับรู้ข่าวสารการแสดง โชน ความพึงพอใจต่อการแสดงและองค์ประกอบการแสดง ความรู้เกี่ยวกับการแสดง โชน ความสนใจของทีละลึก ความต้องการชม โชนตอนต่อไป ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถานที่ ข้อเสนอแนะในการแสดง จากการสรุปแบบสอบถาม พบว่า จำนวนผู้ทำแบบสอบถามจำนวน 3,389 คน จากผู้ชมทั้งหมด 59,307 คน คิดเป็นร้อยละ 5.7 ของผู้ชมและนำผลการประเมินเป็นข้อมูลในการแก้ไขปรับปรุงแก้ไขในการแสดงครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย เรื่องโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอน สืบมรรคา พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้พัฒนาเครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าโชน จนนำไปสู่การสร้างโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขึ้นในปี 2550 จัดการแสดงมาตั้งแต่ 2550 ตอนพรหมมาศ 2552 ตอนพรหมมาศ 2553 ตอนนางลอย 2554 ตอนศึกไมยราพย์ 2555 ตอนจองถนน 2556 ตอนโมกข์ศักดิ์ 2557 ตอนนาคบาท 2558 ตอนศึกมั่งกรกัณฑ์ และพรหมมาศ 2560 โชนหน้าพระเมรุตอนรามาวตาร และขับพิเภก 2561 ตอนพิเภก สวามิภักดิ์ 2562 ตอนสืบมรรคา ซึ่งพบว่า มีกระบวนการสร้างงาน จำนวน 18 ขั้นตอน 1) การกำหนดเลือก ตอน 2) การออกแบบเค้าโครงภาพลำดับเรื่องราว (story board) 3) การจัดทำบทโชน 4) การบรรจเพลง ร้องเพลงหน้าพาทย์ 5) บทโชน 6) การออกแบบตราสัญลักษณ์และชื่อภาษาอังกฤษ 7) แนวคิดการออกแบบฉาก 8) การออกแบบเทคนิคพิเศษ 9) การสร้างฉากและอุปกรณ์การแสดง 10) การออกแบบเครื่องแต่งกาย 11) การออกแบบแสง 12) การคัดเลือกนักแสดงรุ่นใหม่ (Audition) 13) การออกแบบกระบวนการแสดง 14) การฝึกซ้อมการแสดง 15) การแต่งกายและแต่งหน้า 16) การประชาสัมพันธ์ 17) การแสดงจริง 18) การประเมินผลหลังการแสดง

อภิปรายผล

ในด้านกระบวนการจัดการแสดงโชนตอนสืบมรรคา ทั้ง 18 ขั้นตอน ที่นำเสนอในงานวิจัยยัง ทำการศึกษาวิจัย เรื่องโฉนดพระราชทานกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะการแสดงโดยใช้แนวคิด ศาสตร์พระราชา

กล่าวว่า รูปแบบโชน พ.ศ. 2550-พ.ศ. 2562 ความโดดเด่นของการแสดงสามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก คือ

1. การนำเสนอมีความสมจริง ฉากมีความสวยงามโดยใช้ช่างสิบหมู่ในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งคงไว้มรดกโลกทางด้านประณีตศิลป์

2. เครื่องแต่งกายมีการใช้วัสดุที่สวยงาม ถอดแบบลดทอนตามแบบโบราณที่ค้นพบจากหลักฐานต่าง ๆ มีการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายมาทดแทนจากเดิมรวมถึง เครื่องประดับศิราภรณ์ มีการจัดสร้าง จัดทำขึ้นใหม่เพื่อให้สวยงาม

3. การแต่งหน้าตัวละคร มีการสร้างรูปแบบการแต่งหน้าให้ สวยงามและมีรูปแบบเฉพาะ โดยเรียกว่าการแต่งหน้าแบบอุดมคติ มีการใช้สีตามหัวโชนรวมถึงลายเส้นจำลองแบบภาพเขียนหัวโชนมาเป็นแบบและหลักในการแต่งหน้าของนักแสดง สำหรับผู้ที่ไม่ได้สวมใส่ศีรษะโชน จนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของการแสดงโชนพระราชทาน โดย 3 องค์ประกอบนี้เป็นลักษณะที่โดดเด่น และมีความแตกต่างจากการแสดงโชนโดยทั่วไป มีฉากที่ร่วมงานศิลป์สวยงาม เทคนิคที่มีความตระการ เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าสวยงาม สมบูรณ์อย่างลงตัว จนถือเป็นศาสตร์อีกหนึ่งแขนงของการแสดง นาฏศิลป์ไทย ประเภทโชนที่มีคุณค่ายิ่ง ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นการแสดงโชนพระราชทาน เป็นการแสดงได้พัฒนารูปแบบมาจากโชน ที่เป็นการแสดง

ประเภทหนึ่งของนาฏศิลป์ไทย โดยรูปแบบในการออกแบบการแสดง ได้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานตามหลักการจัดการด้านศิลปะการแสดง ปรับปรุงและมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องครบถ้วนโดยสอดคล้องกับแนวความคิด ศาสตร์พระราชา คือ มีความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

อีกทั้งกระบวนการสร้างงานมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพตอนสี่มรรคา ยังสอดคล้องกับข้อสรุปงานวิจัย ของกรินทร์ กรินทสุทธิ คุชฌ์นิพนธ์ ปรัชญาคุชฌ์บัณฑิต (สหวิทยาการ) วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2558 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการ และความหลากหลายของโขน ทศวรรษที่ 2480 ถึงปัจจุบัน สรุปประเด็นสำคัญด้านแนวคิด- อนุรักษ์งานช่างหลายด้าน โดยใช้โขนเป็นเครื่องมือ นำเอาความงามแบบโบราณมาปรับใหม่ สร้างวาระ โอกาส เวที เพื่อให้เกิดการสืบทอดทั้งองค์ความรู้ ทักษะช่างกลุ่มต่าง ๆ นำคนรุ่นใหม่มาชมโขน ซึ่งปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์ที่สำคัญ บทโขนนำบทโขนดั้งเดิมมาปรับใช้ เช่น นำบทพระราชนิพนธ์มาใช้ แล้วแต่งบทพากย์เจรจาเพิ่มเติม นาฏยลักษณะมีการใช้รำเพลงหน้าพาทย์ที่ไม่ค่อยได้ใช้ดนตรีนำเอาเพลงดั้งเดิมที่ไม่ค่อยนำมาเล่นนำมาใช้ การแต่งกาย ศึกษาแนวคิด ระบบความงาม รูปทรง ระบบสี วัสดุฯ รวมทั้งกรรมวิธี กระบวนการผลิตของงานในอดีตสร้างงานที่มีรายละเอียดสูง แม้จะไม่สามารถรับชมได้จากการแสดงบนเวที ฉากและเครื่องโรงพิจารณาข้อมูลจากงานช่างหลายประเภท สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เพื่อศึกษาระบบความงาม นำมาสร้างงาน จำลองแบบลอกแบบมาประกอบสร้างใหม่ และอาจมีรายละเอียดที่สูงจนมองไม่เห็นในการแสดง เช่น การปักและวาดลายประดับที่เครื่องสูง นำเอาของเก่ามาใช้ใหม่ ประกอบขึ้นใหม่ในทางที่ใหม่ ใช้เทคนิคพิเศษ เช่น ใช้หุ่นเคลื่อนไหวได้ ซักออก ใช้แสงช่วยเพิ่มความน่าสนใจ

กระบวนการสร้างงานโขน 18 ขั้นตอน ยังสอดคล้องกับ เกิดศิริ นกน้อย วิจัยเรื่อง สตรีในราชสำนัก กับคุณูปการด้านศิลปะการแสดง ในองค์ประกอบของการแสดงโขน ดังนี้ 1) บทที่ใช้ในการแสดง เนื้อเรื่องควรกระชับ ดำเนินเรื่องรวดเร็ว สนุก ได้ใจความโดยที่ไม่ทำลายอรรถรสของวรรณคดีและจารีตของการแสดง 2) ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก ศึกษาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่มีความงดงามและใช้อยู่จริงในพระบรมหาราชวัง 3) เครื่องแต่งกาย ศึกษาวิธีการปัก ข้อดีข้อเสียในการสวมใส่ 4) ดนตรีและการขับร้องที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่บรรเลงประกอบการแสดง แต่ใช้วงปี่พาทย์บรรเลงร่วมกัน 2 วง 5) เทคนิคพิเศษ การแสดงโขนพระราชทานมีการดำเนินเรื่องรวดเร็ว กระชับ ทำให้การเปลี่ยนฉากต้องรวดเร็ว โดยใช้เทคนิคแบบละครเวที 6) หัวโขน และศิราภรณ์ ต้องใช้ความประณีตบรรจงอย่างมากใช้สีตามพงศ์จากเรื่องรามเกียรติ์ เป็นหลักในการจัดสร้างตามบทบาทของตัวละครแต่ละตัว 7) การแต่งหน้า ศึกษาจากภาพจิตรกรรมไทยและศิลปินแห่งชาติตลอดจนการแต่งหน้าโขนละครจากภาพถ่ายสมัยต่าง ๆ และได้ทดลองแต่งหน้าตามแบบที่คนคิดค้นขึ้นใหม่ 8) การคัดเลือกนักแสดง ต้องการให้ได้รุ่นใหม่ได้ภาคภูมิใจในอาชีพ เป็นผู้สืบสานศิลปวัฒนธรรม

การศึกษาวิจัยเรื่องโขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอนสี่มรรคา เป็นการศึกษาทุกกระบวนการขั้นตอนการสร้างงานที่มีความแตกต่างจากโขนรูปแบบอื่น ๆ โดยมีการวางแผนการดำเนินตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการจัดแสดง มีการระดมผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำองค์ความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดการแสดงโขน อีกทั้งมีการคิดสร้างสรรค์ นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการแสดง จึงนำไปสู่ความสำเร็จของการแสดงจนเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งกระบวนการขั้นตอนการสร้างงานนี้ เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาด้านนาฏศิลป์การละครและศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดในศิลปะการแสดงของไทยให้เจริญขึ้นไปและสืบสานให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ในช่วง 15 ปี ของการจัดการแสดงโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในการแสดงแต่ละครั้งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานการแสดง ซึ่งสามารถแยกแยะลักษณะเฉพาะเรื่อง ในการสร้างงานมาทำการวิจัยได้ทั้งเรื่องเครื่องแต่งกาย แต่งหน้า เทคนิค ฉาก การบริหารจัดการซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษางานการแสดงของไทยเป็นอย่างมาก

เอกสารอ้างอิง

- กรินทร์ กรินทสุทธิ. (2558). *ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการและความหลากหลายของโฉนด (ทศวรรษที่ 2480 ถึงปัจจุบัน)*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- เกิดศิริ นกน้อย. (2565, 10 พฤศจิกายน). คณะกรรมการโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และผู้ช่วยผู้กำกับการแสดง. *สัมภาษณ์*.
- จุลชาติ อรัญยะนาถ. (2565, 10 พฤศจิกายน). ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์โยนยักษ์. *สัมภาษณ์*.
- ดุสิต มีป้อม. (2565, 5 ธันวาคม). ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ควบคุมวงปี่พาทย์. *สัมภาษณ์*.
- ธีรภัทร์ ทองนิ่ม. (2563). *โฉนด*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. (2565, 10 พฤศจิกายน). ศิลปินแห่งชาติ ที่ปรึกษาอาวุโสการแสดงโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ. *สัมภาษณ์*.
- ไพรมณต์ ชมธวัช. (2565, 20 ตุลาคม). คณะกรรมการโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯและผู้กำกับภาพศิลป์. *สัมภาษณ์*.
- มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ. (2558). *โฉนดพระราชทาน “ศาสตร์และศิลป์แผ่นดินไทย”*. กรุงเทพฯ: แพลตฟอร์มฟาลูแบร์, ซีมองเออร์เดอ. (2552). *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ท. โกมลบุตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *พัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2547*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนีย์ ขุนทอง. (2565, 18 พฤศจิกายน). ศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ และควบคุมการขับร้อง. *สัมภาษณ์*.
- รัชณี รัชชัยบุญ. (2565, 20 พฤศจิกายน). กรรมการผู้จัดการบริษัทโอเวชั่นสตูดิโอ จำกัด ผู้ออกแบบแสง. *สัมภาษณ์*.
- วัชรารกร ปลื้มจิตปลั่ง. (2565, 15 พฤศจิกายน). เจ้าหน้าที่ควบคุมเครื่องแต่งกายโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ. *สัมภาษณ์*.
- สมศักดิ์ ทัดดี. (2565, 10 พฤศจิกายน). ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์โยนยักษ์. *สัมภาษณ์*.
- สุดสาคร ชายเสม. (2565, 15 พฤศจิกายน). คณะกรรมการโฉนดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ผู้ออกแบบฉากและควบคุมการสร้างฉาก. *สัมภาษณ์*.
- สุดาพร เทชนะนาวัน. (2565, 20 ธันวาคม). กรรมการผู้จัดการบริษัทพบบลิคฮิต จำกัด ดูแลผู้ดูแลการประชาสัมพันธ์. *สัมภาษณ์*.
- สุเทพ จีบศรี. (2565, 10 ตุลาคม). กรรมการผู้จัดการบริษัทบ้านริก จำกัด ผู้ดูแลกำกับเทคนิคพิเศษ. *สัมภาษณ์*.
- อนันต์ศักดิ์ กุลดิลก. (2565, 15 พฤศจิกายน). เจ้าหน้าที่ควบคุมการแต่งกาย. *สัมภาษณ์*.